

**Otázka:** Psychologie

**Předmět:** Základy společenských věd

**Přidal(a):** ťulda

1. Charakterizujte psychologii jako vědu a definujte předmět jejího studia.
2. Zařadte psychologii do systému přírodních i společenských věd.
3. Určete dílčí oblasti psychologie.
4. Vyjmenujte metody, které se v psychologii používají.
5. Vysvětlete pojem psychika a určete její determinanty - vnější a vnitřní vlivy
6. Vyjmenujte hlavní psychologické směry a teorie (behaviorismus, psychoanalýza, humanistická psychologie, kognitivní psychologie, gestaltismus)
7. Klasifikujte základní psychické jevy
8. Psychické procesy
9. Psychické stavy
10. Psychické vlastnosti - jen velmi stručně

## **1) CHARAKTERIZUJTE PSYCHOLOGII JAKO VĚDU A DEFINUJTE PŘEDMĚT JEJÍHO STUDIA**

### **1) STAROVĚK**

-psychologie součástí filozofie

-**kalogathia** - duševní i tělesná vyváženost

- harmonie duše, krása těla
- **psyché** (duše) + **logos** (věda, rozum)

## **PLATON**

- duše je samostatný princip
- 2 světy = dualismus - svět idejí -vzor, zde je duše
- svět formy - zde jsou předměty
- duše vstoupí do těla a po smrti z ní zase vystoupí
- duše se vstupováním a vystupováním stále více učí a nabývá vědomostí
- cílem duše je vstoupit do těla filozofa
- díla píše formou dialogů - Fajdros - o duši
- žák Sokrata - filozof, -> „vím, že nic nevím“

## **ARISTOTELES**

- žák Platona
- systematik
- roztřídil poznání té doby
- O duši

## **2) STŘEDOVĚK**

- dokonalý Bůh, hříšný člověk
- spor duše s tělem
- duše je něco víc než tělo
- duševní poruchy jsou vymítány

## **3) NOVOVĚK**

- od 18. století - osvícenství
- důraz na člověka
- lékaři si všímají pomocí nehod, že je duše spjata s tělem

## **WILHELM WUNDT (1832-1920)**

- první spánková laboratoř v Lipsku v Německu
- pracoval s intenzitou světla
- studoval chování, emoce při světlu
- zachytil průběh emocí -> začátek psychologie jako vědní disciplíny

## **PSYCHOLOGIE**

= zkoumá zákonitosti vzniku a vývoje psychiky, analyzuje psychické procesy a stavy, sleduje vývoj vlastností a chování člověka v závislosti na přírodním a společenském prostředí

- psychika je složena:

- **chování**

- vnější projev duševna člověka

- popsateľné, zkoumatelné

- **jednání** = veškerá uvědomělá činnost

- **řeč** = základní složka dorozumívání

- **výraz**

- **prožívání**

- je ukryté, ale přesnější

- v období novorozence se chování a prožívání střetává, během stáří se mění podoba = 3 prvky, které ji pojmenovávají

- předstírání

- zastírání

- stylizace

Hlavní úkoly:

- zkoumá a popisuje vlivy chování a vnitřní vlivy

- poradenská část

## **2) ZAŘAĎTE PSYCHOLOGII DO SYSTÉMU PŘÍRODNÍCH I SPOLEČENSKÝCH VĚD**

PSYCHOLOGIE

- věda speciální - **přírodní**

- **kulturní**

- patří do věd přírodně-společenských = **humanitní věda**

- nejbliže je 4 vědám:

- **biologie** (člověk) - nervová soustava
- **sociologie - sociální psychologie** = nauka o chování lidí ve společnosti
- **kulturologie** = sleduje, jak kult působí na člověka, jak člověk kultura ovlivňuje
- **antropologie** = věda, zabývající se člověkem všeobecně; jak se vyvíjí psychika člověk
- **filosofie**

### **3) URČETE DÍLČÍ OBLASTI PSYCHOLOGIE**

-> ZÁKLADNÍ (TEORETICKÁ) - odpovídá na základní psych. otázky

- **obecná psychologie** - dějiny, metodologie, jevy
- **psychologie osobnosti** - rysy, temperament, vlastnosti, schopnosti
- **vývojová psychologie**
- **sociální psychologie** - začlenění jedince do společnosti
- **psychopatologie**

-> APLIKOVANÁ

- **pedagogická psychologie**
- **klinická psychologie**
- **psychologie práce**

-> SPECIÁLNÍ

- psychologie reklamy
- psychologie poradenství
- psychologie sportu

#### **4) VYJMENUJTE METODY, KTERÉ SE V PSYCHOLOGII POUŽÍVAJÍ**

- obecně: - vědecké, ověřené metody

- humání

- **pozorování** - v přirozených nebo uměle vytvořených podmínkách

- jedinec v prostředí

- určité jednání v určitém prostředí

- **diagnostický rozhovor** - otázky kombinované

- předem připraveno

- **sociometrie** - otázky, sledování

- ve třídách, kde je nezdravá sociální společnost

- **experiment** - kam až může psychologie zajít, co je humání

- přirozené, umělé podmínky

- předem připravené

- tenká hranice přijatelnosti / nepřijatelné

- pozorování reakcí

- **analýza výtvoru lidské činnosti** - rozbor lidské činnosti

- u týraných dětí (dítě vždy závislé na matce)

## **5) VYSVĚTLETE POJEM PSYCHIKA A URČETE JEJÍ DETERMINANTY - VNĚJŠÍ A VNITŘNÍ VLIVY**

- ovlivňují člověka
- v raných fázích vývoje

### VNITŘNÍ

- biologické faktory (vzpomínky)
- genotyp (vrozené)
  - **kosterní a svalová soustava**
  - **oběhová soustava** (štítná žláza)
- příštítná tělíska ovlivňují nervovou soustavu
- pankreas (cukrovka)
- pohlavní hormony
  - **nervová soustava**
- nelze potlačit

### VNĚJŠÍ

- **socializace** - vývoj člověka ve společnosti
- osvojování si pravidel) morální pravidla, školní řád)
  - **prostředí přírodní** - nadřizenost, podřizenost, město X vesnice, hluk
  - **vztahy v rodině**

## **6) VYJMENUJTE HLAVNÍ PSYCHOLOGICKÉ SMĚRY A TEORIE**

- mnoho psychologických teorií
- významné směry - některé základní kameny

**I.P.PAVLOV** - mezi biologií a psychologií

### **BEHAVIORISMUS**

=chování

- psychologicky = věda o chování (vnější)
- introspektivní metody zamítá!
- výpověď o pocitech - neobjektivní = **černá skříňka**
- nitro člověka nelze zkoumat objektivně
- vnější chování -> chování je výsledek reakce na podnět

### **JOHN B. WATSON**

- Američan
- významná úloha učení
- přeceňoval úlohu výchovy

### **PSYCHOANALÝZA**

- vnitřní stránka člověka
- směr, který se snaží dostat do hloubky psychologických jevů – pod povrch vědomí
- základem je nevědomí
- opak behaviorismu
- **hlubinná psychologie**

## **SIGMUND FREUD**

- nevědomí je nejhlubší vrstva lidské osoby
- nevědomí určuje člověka
- narodil se na Moravě
  - **nevědomí** – složka, vzniká nepodstatnými zážitky, subjektivní hodnoty, obsahy, které se neslučují s morálkou
    - spouštědlo – traumatický zážitek
- myšlenky z vědomí, které zde zůstávají a díky morální cenzuře
- většinou sexuálního a destruktivního charakteru
- potlačené představy se mohou sdružovat do komplexů
- 2 modely psychiky:
  - topický a) vědomí
  - b) předvědomí
  - c) nevědomí (ovlivňuje chování)

- **strukturální model:**

- vrstevnatý model osobnosti
- uplatňuje se v něm duševní energie = **libido**
  - **ID** (ono) – racionální
- princip slasti
- z nevědomí
- okamžité uspokojení
  - **EGO** (já) – racionální
- princip reality
- z vědomí
- vyrovnavání pudů X morálka
  - **SUPEREGO** (nad já) – osobní morálka
- 2 části:
  - nevědomí (z dětství, omezené)
  - vědomí (omezení, na které reagujeme)
- perfekcionalisté

**ALFRED ADLER**

- důraz na začlenění člověka do společnosti
- 2 tendence: - formulují osobnost člověka

- · snaha být ve společnosti
- · sebeuplatnění

- osobnost formuluje a ovlivňuje sourozenecké pořadí

- pocit méně cennosti vychází z fyzické slabosti

## **CARL GUSTAV JUNG**

- analytická psychologie

- **kolektivní nevědomí lidstva** - obraz zvyků a tradic

= soubor archetypů => kultura

- nevědomí = dědictví otců - ovlivňuje nás

- **extrovert, introvert**

**a) osobní nevědomí** - během života zapomenu

**b) kolektivní** - soubor zkušeností, archetypů (Židé-nedůvěra)

**c) ego** - vědomí já, identita jedince

**d) já** - bytostné já, spojení vědomí a nevědomí, překrývá ego

## **ERICH FROMM**

- psychosociální teorie - jedinec ve společnosti

- důraz na charakter - **produktivní** - společnosti prospěšný

- **neproduktivní** - sobci

## **HUMANISTICKÁ PSYCHOLOGIE**

- protiklad behaviorismu -> důraz na tvořivost osobnosti
- část protiklad psychoanalýzy -> důraz na vědomí, uvědomování

## **ABRAHAM MASLOW**

- zakladatel HPS

Maslowa pyramida:

*pocit sociální*

1. pocit seberealizace
2. pocit úcty
3. pocit lásky
4. pocit bezpečí
5. biologické potřeby

## **GESTALTISMUS**

= tvarová či celostní psychologie

- psychologie jako celek

- nelze redukovat na jednotnou složku
- obsahy vědomí vznikají složením částí -> nelze redukovat na jednotlivé zážitky

## **MAX WERTEIMER**

### **KOGNITIVNÍ PSYCHOLOGIE**

- řeč, paměť, učení, smysly
- klade důraz na poznávací procesy (smysly, učení, paměť)
- vytváří si člověk vnitřní obrazy vnějšího světa
- **neurologie, ansantropologie**

## **GEORGE A. KELLY**

### **TRANSPARENTNÍ PSYCHOLOGIE**

- změněné stavy vědomí
- drogy

## **STANISLAV GROV**

### **7) KLASIFIKUJTE ZÁKLADNÍ PSYCHICKÉ JEVY**

- tvoří psychiku jedince

#### **1) psychické procesy      - poznávací**

**- paměťové**

**- motivační**

- krátké děje

2) **psychické stavy** - delší, prožívání člověka

- **citové stavy** - nálady (smutek)

- **stavy pozornosti** - záměrné soustředění

3) **psychické vlastnosti** - dlouhodobé (mohou být i trvalé)

- stálý způsob reagování člověka v situacích

- vytvořeno výchovou

- schopnosti - **intimní temperament**

**- temperament**

**- povahové rysy**

**- charakter**

## **8) PSYCHICKÉ PROCESY**

- prostřednictvím těchto procesů se odehrává převážná část interakce (vztahů) člověka s okolím

- mohou trvat od desítek vteřin až po několik hodin

## **VNÍMÁNÍ**

- vnímání, čítí, představy, fantazie

- vnímání je vstupní branou poznávacím psychickým procesům
- **vnímání je psychický proces, jehož prostřednictvím poznáváme to, co působí na naše smyslové orgány**
- poznávání zajišťuje orientaci člověka ve vnějším i vnitřním světě
- vnímání je: **a) výběrové** = vnímáme to, co nás zajímá, baví
- b) bezděčné** = náhodné
- c) záměrné** = záměrné, cílevědomé vnímání, tedy **pozorování**

## ČITÍ

- poznávání je člověku zprostředkováno prostřednictvím smyslových orgánů = **čítí** - činnost analyzátorů, které nám podávají informace o vnějším světě
- **analyzátor** se skládá z: - **receptoru** (nervová buňka vnímající podněty z okolí na nervové vzruchy)
- **dostředivého nervu** - vede podráždění z receptoru do mozku
- **mozkového centra**
- poznání začíná tzv. čítím a vnímáním, jehož výsledky jsou počitky a vjemy
- **počitek** - výsledný efekt čítí (barva, šustění,...), je pouhou částí vjemu, je vyjádřením jedné části kvality celku
- dělí se na: **vnitřní** - receptory pohybu, rovnováhy, dýchání ...

**vnější** - sluchové, hmatové, zrakové

- člověk většinou nemá zkušenost s jednotlivými počitky a předmět vnímání vnímá **jako jeden celek (vjem)**, (vjem jablka vzniká jako činnost zrakového, čichového a chuťového analyzátoru)

- abychom zachytili daný jev, musí na nás působit určitou intenzitou, musí překonat tzv. **absolutní práh** – podněty, které tohoto prahu nedosahují, se nazývají podprahové

- smyslové orgány člověka nejsou zcela dokonalé ► vnímání člověka proto může být z různých důvodů zkreslené; příkladem mohou být smyslové klamy, kterým všichni lidé podléhají

## **PŘEDSTAVY**

- další stupeň zpracování smyslových dat

- prostřednictvím představ si lze předměty či jevy, se kterými nejsme aktuálně v kontaktu, vybavit na základě minulé zkušenosti

- představa bude vždy méně jasná, méně živá a bude mít méně detailů

- představy minulých skutečností = vzpomínky

- představy se nevybavují náhodně, ale díky tzv. **asociacím** ► **rozeznáváme dva asociční zákony:**

a) **zákon dotyku v prostoru a čase** (vybavíme si představy vniklé do vědomí v určitém čase v souvislosti s určitým místem)

b) **zákon podobnosti a kontrastu** (vybavíme si představy podobné či zcela odlišné

- představy můžeme rozlišit podle smyslů na:

- **zrakové** – tváře, vzhled předmětů, oblečení
- **sluchové** – melodie, zvuk hlasu (i po ztrátě sluchu)
- **smíšené**

## **FANTAZIE**

= umožňuje člověku utvářet a dotvářet proces poznávání a současně se i oprostit od objektivní reality (např. povolání architektů, výzkumných pracovníků apod.)

- pracuje s kombinováním různých představ a jejich částí
- rozlišujeme: **neprodukující** – navozuje se popisem, např. na základě četby

**tvůrčí** – výtvar je originální, nepřevzatý

**snění** – vytváření představ o budoucnosti člověka

## MYŠLENÍ

- je označováno za nejvyšší poznávací proces, na rozdíl od vnímání zpracovává i informace, které nejsou v daném okamžiku aktuální či zjevné
- může pronikat k souvislostem věcí a jevů
- zobecněné a zprostředkované poznání
- patří sem aktivity, jako je řešení problémů, tvoření pojmů, chápání vztahů...
- je vysoce individuální záležitost
- podléhá vlivu emocí
- realizuje se prostřednictvím **myšlenkových operací**:
  - a) analýza** (rozkládání na jednoduché části) **a syntéza** (složení částí ve smysluplný celek)
  - b) srovnávání = komparace** (hledání shod a rozdílů mezi jevy) a **třídění = klasifikace** (členění jevů na základě výsledků srovnávání)
  - c) zobecnění = generalizace** (hledání společných vlastností jevů), **abstrakce** (odhlédnutí od detailů ve prospěch celku)
  - d) indukce** (na základě jednotlivého se vyvozuje obecné) a **dedukce** (opačný postup od

obecného k jednotlivým úsudkům)

- Ize se setkat i s různými poruchami myšlení - mohou být původu biologického, fyzikálního, chemického či sociálního (např. zpomalené nebo zrychlené myšlení, zabíhavé myšlení, bludy apod.)

Formy myšlení:

1. **pojem** - je základní formou myšlení; myslíme v pojmech

2. **vyjádření vztahu mezi pojmy**

3. **vyjádření vztahu mezi dvěma a více soudy**

*Př.: Pavel je člověk.*

*Všichni lidé jsou smrtelní.*

*Pavel je smrtelný.*

Úrovně myšlení:

- **konkrétní** - nižší úroveň, názorové; vztahuje se k bezprostředním předmětům nebo dějům; je typické pro malé děti

- **abstraktní** - vyšší úroveň; člověk provádí myšlenkové operace se složitějšími pojmy

### **AHA - zážitek**

- radostný prožitek dostavující se při náhlém vyřešení problému pomocí pochopení vzájemných vztahů; spojují se emoce s myšlením a poznáním → daný okamžik si dobře zapamatujeme

- Archimédes - při koupeli zformuloval svůj hydrostatický zákon

Styly myšlení:

- **konvergentní** – cílevědomá a postupná snaha nalézt řešení problému; hledání se omezuje na předem určenou skupinu možností
- **divergentní** – kreativní a nekonvenční způsob nahlížení; snaha nalézt originální řešení
- **brainstorming** – metoda, která kombinuje oba tyto styly

**Logika** = nauka o správném myšlení

- za zakladatele považován Aristoteles – vypracoval sylogismus = klasický argumentační postup

## **ŘEČ**

- je nástrojem myšlení a umožňuje jedinci komunikovat s okolím

- významně usnadňuje proces učení

- vztah myšlení a řeči je velmi úzký, ale jedná se o dva samostatné procesy, které se vzájemně ovlivňují

- nástrojem řeči je **jazyk**; základním elementem řeči je slovo, které je nositelem nějakého pojmu

- i v oblasti řeči existuje mnoho rozličných poruch (vady výslovnosti, koktavost, huhňavost,...)

- řečová centra v mozku: **Brocovo centrum** – odpovědné za výslovnost

**Wernickeovo centrum** – odpovědné za porozumění obsahu

## **9) PSYCHICKÉ STAVY**

- převažují déle než psychické procesy
- představují určitý mezistupeň mezi psychickými procesy a psych. vlastnostmi
- jedná se o celkové psychické prožívání člověka v daném okamžiku či za delší časový úsek
- dělí se na:
  - a) **citové stavy** - nálady
  - b) **stavy pozornosti** - soustředění nebo rozptýlení

### **POZORNOST** (učebnice s. 10)

= psychologický stav zajišťující soustředění jedince na určitý jev či činnost po určitou dobu

- představuje soustředění (koncentraci) a záměrnost psychické činnosti na vnější a vnitřní podněty, přičemž usuzuje o jejich co nejpřesnější vědomé vnímání

= zaměřenost a soustředěnost duševní činnosti na určitý objekt nebo děj

- je podmínkou každé činnosti

- bez ní by nebyla možná orientace člověka v prostředí

- závisí na prostředí a stavu jedince (emoční nastavení, motivace apod.)

- přiměřená míra pozornosti předchází všem ostatním psychickým procesům - proces ovlivňování je však vzájemný

- rozlišujeme:

- a) **bezděčnou** - podnět je pro jedince natolik silným, že je pozornost vyvolána bez zjevného úsilí (intenzita podnětu, prudká změna v prostředí, silný signál) - fascinace pěknou ženou
- b) **záměrnou** - podnět vyžaduje volní úsilí - vzniká vědomě, cíleně a s vyvinutím určité míry úsilí (učení na zkoušku); schopnost záměrné pozornosti není od narození, ale postupně se vyvíjí

a lze ji zlepšovat systematickým tréninkem

- základní charakteristiky pozornosti se projevují v různých vlastnostech:

- **koncentrace** - soustředění pozornosti na určitý objekt
- **tenacita** - schopnost udržet pozornost pro určitou dobu
- **rozsah pozornosti** - je určena počtem podnětů, na které se jedinec dokáže současně soustředit
- **vigilita, vigilance** - schopnost zachytit podněty, které jsou slabé, nenápadné, je ovlivněna motivací, očekáváním

- je ovlivněna vnějšími a vnitřními faktory

## **ROZTRŽITOST**

- neschopnost soustředit se v danou chvíli na předmět

- **momentová**

- **vůbec**

## **10) PSYCHICKÉ VLASTNOSTI**

- emoce, city a volní jednání

### **EMOCE**

- emoce jsou součástí prožívání osobnosti

- jsou to psychické procesy zahrnující subjektivní zážitky libosti a nelibosti, provázené fyziologickými změnami (změna srdečního tepu, rychlosti dýchání), motorickými projevy, změnami pohotovosti a zaměřenosti

- aktuálně souvisejí s pociťováním stavů organismu a psychiky

- jejich základní funkcí je hodnocení a regulace chování

- někdy se odlišují emoce a city:

- emoce jsou chápány jako prožitky vážící se k určité situaci, kdežto citům je přisuzován dlouhodobější charakter (každý jedinec prožívá situaci emocionálně jinak intenzivně a jinak dlouho - tyto rozdíly souvisejí s temperamentem)

- každá emoce má několik složek

- **subjektivní prožitek citu**
- **vnitřní tělesná reakce**
- **kognitivní hodnocení** (význam, který prožité emoci dáváme)
- **výraz obličeje a celého těla**
- **naše jednání** (reakce na emoci)

- znaky emocí:

- **subjektivnost** - prožívání je ryze individuální
- **spontánnost** - city nelze volně ovládat, vznikají spontánně a impulzivně
- **předmětnost** - emoce se váží k určité situaci, věci, osobě, myšlence
- **aktuálnost** - jedná se o okamžitý proces
- **polarita** - mnoho citů tvoří protikladné dvojice a velmi často se mění z jednoho pólu na druhý
- **vliv na další psychické procesy** - naše emoční nastavení ovlivňuje dále ostatní procesy

- emoční stavy lze rozdělit:

a) **tělesné city** - týkají se prožívání našeho těla a jeho vnitřní rovnováhy, včetně uspokojování jeho fyziologických potřeb (únava, bolest, tlak, napětí, ospalost)

b) **citové reakce** - bezprostřední odezva na silný podnět:

1. **1. afekt** - krátkodobý, intenzivní a k určité situaci se vztahující emoční stav (afekt vzteku, strachu)

- v extrémní situaci může dojít i k přechodné krátké ztrátě vědomí = tzv. **patický afekt**

1. **2. nálada** - časově delší, méně intenzivní a méně se vážící na určitou situaci; jsou vyvolány podněty, které mají pro jedince určitý význam (dobrá známka ve škole = dobrá nálada)

- **euforie** = stále spokojená nálada (z hlediska psychopatologie patří do chorobných nálad), deprese

1. **3. vášně** - dlouhodobý a intenzivní emoční stav - patří sem různé druhy sběratelských vášní, ale i vášně milostná

- city se dělí z vývojového hlediska na:

a) **nižší** - jsou vývojově starší, souvisejí s uspokojováním biologických potřeb jedince, ale také prostřednictvím nich reagujeme na změny prostředí (údiv, hněv, strach, radost)

b) **vyšší** - vývojově mladší; souvisejí se sociální oblastí (společensky podmíněné) a jsou specifické pro lidské jedince

- dělí se na:

- § **intelektuální** - vznikají v souvislosti s intelektuální činností - hodnotami pravdy a poznání
- § **estetické** - spojené s prožitky krásy a ošklivosti; jsou částečně vrozené, ale musí být také pěstovány (např. hra na hudební nástroj)
- § **morální (etické)** - cit pro spravedlnost, dobro, zlo, právo, také výčitky svědomí

- důležitou emoci v životě člověka je:

- **strach** = nepříjemný prožitek, kterým jedinec reaguje na možné nebezpečí, představované určitým předmětem (např. obava z pavouka)
- **úzkost** = nepříjemně prožívaný stav, kdy jedinec nedokáže určit předmět, který je původcem obav (má pocit, že by měl něco dělat, ale neví co a s čím)
- **fobie** = strach z nějakého jevu, předmětu či zvířete, který je tak intenzivní, že zasahuje do každodenního života